

Список літератури:

1. Холощенко Т.Г. Доходность предприятия и пути ее повышения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docplayer.ru/28890226-Dohodnost-predpriyatiya-i-puti-ee-povysheniya.html>.
2. Ефимова О.В. Анализ рентабельности капитала // Бухгалтерский учет. – 2013. – № 5. – С. 16–20.
3. Міщенко К.Г. Прибутковість підприємства та шляхи її підвищення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/mnj_2017_2\(2\)_24.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/mnj_2017_2(2)_24.pdf).
4. Дубоносова А.Н. Уровень доходности предприятия: оценка и методы увеличения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cfin.ru/management/finance/cost/performance.shtml>.
5. Швиданенко Г.О., Олексюк О.І. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства. – К. : КНЕУ, 2002. – 192 с.
6. Гетьман О.О. Економіка підприємства: [підручник] / О.О. Гетьман. – К. : ЦНЛ, 2010. – 488 с.
7. Фахретдинова І.Б. Удосконалення оцінки прибутковості і рентабельності діяльності торгових підприємств Республіки Башкортостан // Молодий вчений. – 2016. – № 6. – С. 578–580.
8. Добровольська О.В. Резерви підвищення прибутковості підприємства в умовах ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/44.pdf>.

УДК 33.021:658.621

Тюхтій М.П., д.е.н., професор
кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія
Піскунова А.О., магістрант
Запорізька державна інженерна академія

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Тюхтій М.П., Піскунова А.О. Комплексний підхід до аналізу виробничо-господарської діяльності підприємств машинобудування. У статті досліджуються теоретичні аспекти управління виробничо-господарською діяльністю підприємства. Визначені основні напрями та показники для аналізу виробничо-господарської діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах. Окреслені проблеми машинобудівної галузі в Україні, які згруповані в три групи: галузеві, технологічні, фінансово-економічні та інноваційні. Запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: управління, виробничо-господарська діяльність, машинобудування, обсяг реалізації продукції, рентабельність.

Тюхтий М.П., Пискунова А.А. Комплексный подход к анализу производственно-хозяйственной деятельности предприятий машиностроения. В статье исследуются теоретические аспекты управления производственно-хозяйственной деятельностью предприятия. Определены основные направления и показатели для анализа производственно-хозяйственной деятельности отечественных предприятий в современных условиях. Выявлены проблемы машиностроительной отрасли в Украине, которые можно сгруппировать в три группы: отраслевые, технологические, финансово-экономические и инновационные. Предложены пути их преодоления.

Ключевые слова: управление, производственно-хозяйственная деятельность, машиностроение, объем реализации продукции, рентабельность.

Tiukhtii M.P., Piskunova A.A. An integrated approach to the analysis of production and economic activities of machine-building enterprises. The article studies theoretical aspects of management of production and economic activities of the enterprise. The main directions and indicators for the analysis of production and economic activities of domestic enterprises in modern conditions are determined. Problems of the machine-building industry in Ukraine are revealed, which can be grouped into three groups: branch, technological, financial and economic and innovative. Ways of overcoming them are proposed.

Key words: management, production and economic activities, machine-building, sales volume, profitability.

Постановка проблеми. Сучасний динамічний та складно прогнозований стан економіки спричиняє загрози для нормальної виробничо-господарської діяльності будь-якого підприємства, яка передбачає передусім спроможність підтримувати достатній рівень ділової активності, нарощувати виробничий

та інноваційний потенціал, підвищуючи його інвестиційну привабливість. При цьому підприємства повинні мати механізм адаптації до ризиків мінливих ринкових умов. Тому для підприємств актуальним є вміння передбачати зміни зовнішнього середовища і готувати необхідні заходи як реакцію на них. Одним із способів вирішення цієї проблеми стає здійснення комплексної оцінки виробничо-господарської діяльності підприємств та управління нею.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значна кількість публікацій з проблем аналізу та управління виробничо-господарською діяльністю підприємств свідчить про їх важливість і актуальність для досягнення ефективного функціонування підприємств у сучасних умовах. Дослідженню зазначених питань багато уваги присвятили закордонні та вітчизняні економісти, такі як І. Бойчик, О. Заруба, В. Ковальов, Д. Кучерак, В. Кулаков, Л. Мельник, С. Мних, С. Мочерний, О. Пилипченко, Г. Семенов, Н. Шандова та інші. Проте, незважаючи на значний доробок науковців, недостатньо мірою досліджено виробничо-господарську діяльність підприємств машинобудівної галузі, які є сьогодні базою для розвитку вітчизняної економіки.

Постановка завдання. Основною метою статті є дослідження сутності виробничо-господарської діяльності підприємства, визначення основних напрямів її аналізу, окреслення системних проблем машинобудівних підприємств та шляхів їх подолання.

Виклад основних результатів. Вагомий внесок у вивчення сутності виробничо-господарської діяльності підприємств зробили деякі вітчизняні учені-економісти. Так, В.М. Хобга, О.А. Солодова, С.І. Кравченко, О.Н. Фищенко стверджують, що виробничо-господарська діяльність – це організаційно-економічний процес пошуку і використання можливостей виробництва, обміну та розподілу продукту відповідно до поставлених цілей та завдань [1, с. 23].

Під господарською діяльністю в Господарському кодексі України розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [2].

На думку А.Г. Семенова, виробничо-господарська діяльність підприємства досліджується як економічна система, яка має об'єкти подвійної природи. З одного боку, це елементи, що визначають виробничо-технічну структуру, знаряддя і предмети праці, а також технологічні правила, що регламентують процеси виробництва, розподіл продукції, проведення досліджень і розробок. З іншого – це чинники, що визначають соціально-економічну структуру, фахову підготовленість і спроможність до трудової діяльності учасників, їх соціальні сукупності (колективи, робочі групи, відділи), характер розподілу повноважень і відповідальності між працівниками, групами, колективами у процесі прийняття управлінських рішень та їх неформальні відносини [3].

В.І. Кулаков стверджує, що під виробничо-господарською діяльністю слід розуміти діяльність зі впорядкування, взаємоузгодження роботи та реалізації покладених функцій сукупності елементів і частин у процесі постійного взаємозв'язку з метою створення (виробництва) певної продукції, виконання робіт або надання послуг, підпорядкування кожного елемента системи спільній меті [4].

Таким чином, можна дійти висновку, що виробничо-господарська діяльність підприємства являє собою обґрунтований, не суперечний законодавству процес планування, виробництва продукту з ціллю його подальшого збуту та отримання прибутку відповідно до потреб споживачів та ринкової кон'юнктури.

На наш погляд, необхідність управління виробничо-господарською діяльністю очевидна і пов'язана з ґрунтовним та повним її аналізом, що сприятиме прийняттю найбільш оптимальних управлінських рішень. Отже, ефективність виробничо-господарської діяльності є свого роду кінцевим показником вдалого (невдалого) управління цією діяльністю.

Аналіз виробничо-господарської діяльності є невід'ємним складником системи управління кожного підприємства, оскільки спрямований на ідентифікацію його стану, розроблення превентивних та реактивних управлінських рішень для ліквідації проблеми та використання шансів середовища, в якому функціонує підприємство.

Метою аналізу виробничо-господарської діяльності є оцінювання рівня ефективності застосування виробничих ресурсів для виробництва і реалізації продукції, виявлення ефективності операційної діяльності підприємства.

Напрямами аналізу та оцінки виробничо-господарської діяльності підприємства є:

– підсистема виробництва, що включає аналізування стану розвитку виробничих підрозділів; складність технології; систему та рівень якості; стан виробничих потужностей (продуктивність устаткування); розвиток та впровадження інновацій. До критеріїв оцінювання сфери виробництва належать: технічна оснащеність праці, коефіцієнт зносу, відновлення, введення та вибуття основних засобів, рівень завантаженості устаткування, фондовіддача підприємства, кількість інноваційних розробок, раціоналізаторських пропозицій, винаходів, матеріалоемність продукції;

– підсистема збуту, що відповідає за ефективність виробничо-господарської діяльності. Від неї залежить прибутковість, ліквідність, ділова активність, платоспроможність та майновий стан усього підприємства. Сфера збуту включає в себе обсяги продажу, продаж за товарними групами, ринкову частку та її динаміку, транспортне забезпечення, розташування складів, рівень товарних запасів, кількість збутового персоналу та рівень його досвіду, післяпродажне обслуговування, ціни і знижки, маркетингову цінову політику;

– підсистема персоналу, що включає оцінювання розвитку виробничих підрозділів, підбору і розстановку кадрів з урахуванням їх психологічної сумісності, забезпечення перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, систему оплати праці. До критеріїв можна віднести динаміку продуктивності праці; коефіцієнти обороту, вибуття, плинності; динаміку оплати праці; середню заробітну плату; кількість відпрацьованих годин одним працівником; вартість соціального пакета для працівників підприємства;

– фінансова підсистема забезпечує всі сфери господарювання. На всіх стадіях виробничо-господарської діяльності неможливо обійтися без використання коштів для подальшого розвитку: для купівлі матеріалів, напівфабрикатів, сировини, комплектуючих; зберігання продукції; для створення умов праці та її оплати, підтримання й оновлення основних засобів. Основними критеріями фінансової сфери можна назвати рівень ліквідності, стабільності, платоспроможності та ділової активності [5].

Науковці пропонують різні методи оцінки ефективності виробничо-господарської діяльності. Одні пропонують використовувати інтегральний показник, інші – систему показників. Ми згодні з А.А. Вашенко [6], що побудова інтегрального показника є досить складним методом, оскільки включає в себе безліч вхідних параметрів, що ускладнює розрахунки. Тому доцільніше використовувати системний метод, а саме систему показників, що дає змогу всебічно оцінити ефективність роботи підприємства та результати використання витрачених ресурсів, проаналізувати сумарний ефект різних її структурних підрозділів та напрямів діяльності.

Такий підхід дає змогу комплексно оцінити ефективність діяльності підприємства на всіх стадіях роботи і на всіх проміжках часу, виявити переваги та недоліки політики підприємства і на основі отриманих результатів розробити певні заходи для підвищення ефективності діяльності промислового підприємства.

Основні показники аналізу виробничо-господарської діяльності наведені в таблиці 1.

Як видно з таблиці 1, система показників щодо аналізу виробничо-господарської діяльності поділяється на дві групи, кожна з яких включає в себе показники, які характеризують загальну ефективність ведення господарства та ефективність використання окремих видів ресурсів.

Узагальнюючі показники дають змогу оцінити результативність діяльності підприємства загалом. Це дає змогу приймати рішення та реалізовувати заходи, спрямовані на удосконалення діяльності підприємства на рівні вищої ланки управління.

Показники ефективності дають змогу оцінити та обґрунтувати вибір ресурсів для досягнення цілей та вибору напрямку розвитку конкретного підприємства. Аналіз показників зазначеної групи дає змогу виявити основні проблеми, а головне – їх причини, що є необхідним для прийняття рішення на окре-

мих стадіях виробничо-господарської діяльності. Майже в кожній групі запропонованої системи показників щодо аналізу виробничо-господарської діяльності є показники рентабельності, що вказує на їх провідну роль в оцінці ефективності діяльності підприємства. Запропонована комплексна оцінка ефективності підприємства дає змогу виявити фактори впливу на неї, проаналізувати адекватність прийнятих управлінських рішень та управляти ефективністю виробничо-господарської діяльності. Зауважимо, що здійснення процесу управління діяльністю підприємства можливе тільки на основі результатів оцінки та вимірювання її ефективності.

Запропонований комплексний підхід до оцінки ефективності діяльності підприємств дає змогу розробити заходи з підвищення ефективності діяльності та запропонувати інструментарій вимірювання ефективності використання потенціалу підприємства, що є актуальним, особливо сьогодні, коли підприємства працюють в умовах обмеженості фінансових ресурсів та потребують розроблення заходів з економії матеріальних витрат.

Для виявлення тенденцій розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств проведемо оцінку їхньої діяльності. Вітчизняне машинобудування сьогодні переживає не найкращі часи. З 2013 р. виробництво машинобудівної галузі скорочується в середньому на 20% щороку. Найбільший спад зафіксовано у виробництві транспортного машинобудування: обсяг виробництва локомотивів скоротився на 62%, виробництво автомобілів знизилося на 35%. Більшість машинобудівних підприємств змушена існувати в режимі виживання. Результатом цього стала втрата наявних ринкових позицій, банкрутство багатьох підприємств, критичне моральне і фізичне старіння технологій та устаткування.

Машинобудівна галузь у Запорізькій області представлена понад ста підприємствами, оскільки вона є системоутворюючою для економіки регіону. Серед лідерів машинобудівної промисловості варто відзначити ПАТ «Мотор Січ» (авіаційні двигуни, устаткування наземного застосування), ПАТ «Запоріжтрансформатор» (силові, спеціальні трансформатори), ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» (легкові автомобілі), ПАТ «Запорізький завод високовольтної апаратури» (електричні кабелі).

Зараз ситуація залишається дуже складною. Спостерігається скорочення обсягів виробництва на машинобудівних підприємствах. Через брак попиту на виготовлювану продукцію та відсутність державної підтримки вітчизняного виробництва ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» завантажений лише частково. Через відсутність обігових коштів та значну втрату ринків збуту обсяги виробництва ПАТ «Запоріжтрансформатор» із 2014 р. постійно зменшуються, ПАТ «Мотор Січ» змогло збільшити обсяги виробництва за рахунок упродовження програми вертольотобудування й осво-

Зміст та показники, що використовуються для аналізу виробничо-господарської діяльності

Напрями	Основні показники	Зміст
Узагальнюючі показники ефективності виробництва		
Аналіз виробництва	Рентабельність товару	Характеризує ступінь прибутковості виробництва товару
	Витрати на виробництво одиниці товарної продукції	Відображає ефективність витрат із випуску продукції
Аналіз збуту	Рентабельність продажу	Характеризує ступінь прибутковості роботи підприємства на ринку, правильність встановлення ціни товару
	Коефіцієнт затовареності готовою продукцією	Відображає ступінь затовареності готовою продукцією. Зростання показника свідчить про зниження попиту
	Коефіцієнт ефективності реклами і засобів стимулювання збуту	Характеризує економічну ефективність реклами і засобів стимулювання збуту
Показники ефективності використання ресурсів		
Аналіз використання праці (персоналу)	Продуктивність праці	Відображає ефективність організації виробництва та використання робочої сили
	Частка заробітної плати у собівартості продукції	Виявлення розмірів і динаміки середньої заробітної плати, її частки у собівартості, дослідження темпів зростання заробітної плати, оцінка резервів підвищення ефективності використання фонду заробітної плати
	Трудомісткість одиниці продукції	Характеризує затрати живої праці на виробництво одиниці продукції
Аналіз використання основних фондів	Фондовідачча основних виробничих фондів	Характеризує ефективність використання основних виробничих фондів
	Фондомісткість	Характеризує потребу в основних виробничих фондах для забезпечення виробництва одиниці продукції
	Розмір амортизаційних відрахувань	Ефективність витрат на утримання устаткування
Аналіз використання матеріальних ресурсів	Матеріаловідачча	Показує, скільки вироблено продукції з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів (сировини, матеріалів, палива, енергії тощо)
	Матеріалоємність	Показує, скільки матеріальних витрат необхідно на виробництво одиниці продукції
Аналіз використання фінансових ресурсів	Коефіцієнт автономії	Характеризує незалежність підприємства від позикових джерел
	Коефіцієнт поточної платоспроможності	Відображає здатність підприємства виконувати свої поточні фінансові зобов'язання
	Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	Характеризує ефективність використання оборотних коштів. Відповідає часу, протягом якого оборотні кошти проходять всі стадії виробництва й обороту

ення нових ринків, але через військові дії на сході країни завод втратив значні виробничі потужності. У 2015 р. на стан справ у промислових галузях України негативно вплинула ситуація на сході та загальні національні тенденції – відсутність стабільності національної валюти та низькі споживчі настрої.

З метою систематизації основних проблем машинобудівної галузі пропонується згрупувати їх у три групи: галузеві – найбільш характерні для зазначеної галузі; технологічні, що проявляються в технології виробництва; фінансово-економічні та інноваційні.

Серед галузевих проблем слід відзначити відсутність державної підтримки галузі; наявність диспропорцій у розвитку галузевої структури, її невідповідність пріоритетам розвитку національної економіки; недо-

статне використання ресурсного потенціалу машинобудівних підприємств через нераціональну структуру; слабкі позиції на ринку більшості машинобудівних підприємств; відсутність налагоджених внутрішніх ринків збуту (нерозвиненість інфраструктури); повільний розвиток підгалузей машинобудування; відсутність систематичного аналізу потреб і вимог основних ринків збуту; значний обсяг виробництва в тіньовому секторі.

Серед технологічних проблем варто виокремити застарілі технології виробництва та технічного складу; нераціональне використання наявних виробничих потужностей; високу зношеність основних фондів, відсталу технічну основу; високу ресурсо-, енерго- та матеріаломісткість продукції машинобудування.

Фінансово-економічні проблеми машинобудівних підприємств – це низький рівень рентабельності та погіршення матеріально-технічної забезпеченості; відсутність джерел фінансування, фінансових механізмів та інструментів; недостатність обігових коштів, недосконалість механізму середньо- та довгострокового кредитування; нестійкий фінансовий стан (значна частка збиткових підприємств). До інноваційних можна віднести відсутність масштабних інвестиційних проєктів, низькі темпи розроблення, освоєння і випуску нової продукції, оновлення виробництва [7, с. 119].

Таким чином, проблеми машинобудівної галузі мають комплексний і хронічний характер та потребують нової концепції державної промислової політики, що сприяла би створенню умов для підвищення конкурентоспроможності продукції машинобудування на світових ринках, підвищення якості та зменшення її собівартості, залучення іноземних інвестицій, виходу виробників продукції машино-

будування на нові зовнішні ринки, створення нових робочих місць і, як наслідок, підвищення рівня життя населення [8, с. 19].

Висновки. Для вирішення проблем машинобудівних підприємств в Україні доцільно вжити заходів, що дадуть змогу підвищити ефективність їхньої діяльності: прискорити інноваційний розвиток за рахунок переснащення галузі, застосування новітніх технологій та обладнання для проєктування нової техніки; шляхом диверсифікації виробництва покращити галузеву структуру машинобудівного комплексу, визначивши його як пріоритетну галузь; створити спільні підприємства, що будуть виготовляти високоефективну техніку з використанням найкращих іноземних аналогів на основі сучасних енерго- та ресурсозберігаючих технологій; розвивати експортний потенціал галузі; покращити матеріально-технічне та інформаційне забезпечення; покращити умови праці та сформувати соціальну інфраструктуру; покращити показники ефективності; сформувати ефективний механізм контролю.

Список літератури:

1. Хобта В.М. Формирование хозяйственных решений: монографія / В.М. Хобта, О.А. Солодова, С.И. Кравченко, О.Н. Фищенко и др. – Донецк: Каштан, 2003. – 416 с.
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18; 19–20; 21–22. – Ст. 144.
3. Семенов Г.А. Организация и планирование хозяйственной деятельности предприятия: монографія / Г.А. Семенов, А.Г. Семенов. – Запорожье: ЗГИА, 2001. – 174 с.
4. Кулаков В.І. Еволюція поглядів на управління виробничо-господарською діяльністю підприємств [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mevhnua.at.ua/load/mizhnarodna_naukovo_praktichna_internet_konferencija/1_formuvannja_ta_ocinka_efektivnosti_funkcio?uvannja_mekhanizmiv_upravlinnja_dijalnistju_pidpriemstv/evoljucija_pogljadiv_na_upravlinnja_virobnicno_gospodarskoju_dijalnistju_pidpriemstv/2-1-0-92.
5. Лещинська М.В. Напрями аналізу виробничо-господарської діяльності підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kpi.kharkov.ua/archive/MicroCAD/2016/S16/file_213.pdf.
6. Ващенко А.А. Ефективність виробничо-господарської діяльності в механізмі управління промисловими підприємствами / А.А. Ващенко // Economics Bulletin, 2014. – № 1. – С. 80–87.
7. Короткий Ю.В. Машинобудівна промисловість України : здобутки та перспективи / [Електронний ресурс] / Ю.В. Короткий // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Режим доступу: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/11-2015/28.pdf>.
8. Свеженцев О.О. Перспективи розвитку машинобудівної галузі України: формування нової концепції промислової політики / О.О. Свеженцев // Управління розвитком. – № 2(184). – 2016. – С. 12–20.